

Jadłowstręt psychiczny

Rozwój intelektualny, potrzeba osiągnięć
oraz poziom samoakceptacji u chorych
z jadłowstrętem psychicznym

Małgorzata Talarczyk



Jadłowstręt psychiczny

Małgorzata Talarczyk

Jadłowstręt psychiczny

**Rozwój intelektualny, potrzeba osiągnięć
oraz poziom samoakceptacji
u chorych z jadłowstrętem psychicznym**



Poznań 2023

Rekomendacja naukowa:
prof. dr hab. med. Andrzej Rajewski

Publikacja wydana na podstawie dysertacji doktorskiej autorki,
obronionej w 1998 r. na Akademii Medycznej w Poznaniu

Redaktor prowadzący:
dr Paulina M. Wiśniewska

Korekta:
dr Anna Surendra

Projekt graficzny okładki:
Studio Graficzne SILVA RERUM

Zdjęcia na okładce:
dr Małgorzata Talarczyk

Skład i łamanie:
Maciej Torz

© 2023 by Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM

All rights reserved

ISBN 978-83-67222-23-5 /książka w miękkiej oprawie/
ISBN 978-83-67222-24-2 /publikacja elektroniczna/

Wydanie I: Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM
www.wydawnictwo-silvarerum.eu
Poznań 2023

Druk i oprawa:
Perfekt – Gaul i wspólnicy sp.j.,
ul. Skórzewska 63, 60-185 Skórzewo

Rekomendacja

Jadłowstręt psychiczny (*anorexia nervosa*) to jedno z bardziej skomplikowanych etiopatogenetycznie (przyczynowo) zaburzeń psychicznych. Łączy bowiem wzajemnie się przenikające elementy nieprawidłowości funkcjonowania psychicznego i fizycznego. Mnogość czynników wpływających na początek i przebieg zaburzenia była przedmiotem mniej lub bardziej wiarygodnych badań. Między innymi dość powszechne było przekonanie, że z jadłowstrętem psychicznym łączy się wysoki poziom intelektualny. Doktor Małgorzata Talarczyk na podstawie swoich obserwacji zwróciła uwagę, że zależność ta nie jest jednoznaczna. Uwagę zwracał natomiast fakt, że zdecydowana większość chorych niezależnie od poziomu intelektu ma bardzo wysokie aspiracje. Spostrzeżenie to postanowiła sprawdzić własnymi badaniami naukowymi, które stały się tematem jej obronionej i wysoko ocenionej przez recenzentów pracy doktorskiej. Wnioski opublikowane i często cytowane w podręcznikach potwierdziły jednoznacznie wstępne założenia. Ponieważ Jej praca była pierwszym naukowym dowodem na istnienie tej predyspozycji do wystąpienia jadłowstrętu, zachowała ona nadal swoją aktualność i wartość naukową. Celowe jest więc utrwalenie jej w szerszej świadomości zarówno terapeutów, jak i osób zagrożonych tym zaburzeniem.

prof. dr hab. med. Andrzej Rajewski

Słowo od autorki

Od czasu obrony pracy w 1998 r. do dziś prowadzę psychoterapię osób z rozpoznaniem jadłowstrętu psychicznego (anoreksji) i obserwuję, że z mijającym czasem, a tym samym zmieniającymi się czynnikami społeczno-kulturowymi, jedno pozostaje niezmiennie – wysoki poziom aspiracji i niski poziom samoakceptacji. To cechy tyleż ważne, co utrudniające proces leczenia. Natomiast badane wówczas przeze mnie możliwości intelektualne były w tamtym czasie pierwszym doniesieniem obalającym mit, że osoby (w domyśle wszystkie) chorujące na jadłowstręt psychiczny cechuje ponadprzeciętny potencjał intelektualny. Uzyskane wyniki badań dotyczące sfery emocjonalno-motywacyjnej oraz poznawczej mogłyby wydawać się niewystarczającym powodem do opublikowania dysertacji sprzed 25 lat, gdyby nie zainteresowanie i oczekiwanie ich wydania w formie książkowej zgłaszane przez wielu adeptów psychoterapii, z którymi od lat mam przyjemność prowadzić zajęcia szkoleniowe. Konieczność opublikowania dysertacji sugerowana była bezpośrednio po obronie, ale wówczas z tej sugestii nie skorzystałam. Obecnie, przychylając się do zachęty ze strony Wydawnictwa Naukowego Silva Rerum oraz wychodząc naprzeciw oczekiwaniom kształcących się psychoterapeutów, przyjąłabym hipotezę, że opublikowanie przeprowadzonych wówczas badań, ich wyników i wniosków może być przydatne także dzisiaj. Czy ta hipoteza zostanie potwierdzona, czas pokaże. Mam nadzieję, że publikacja będzie pomocna dla terapeutów podejmujących się niełatwej, ale coraz bardziej potrzebnej pracy terapeutycznej z osobami chorującymi na jadłowstręt psychiczny. Praca była recenzowana przez prof. dr hab. Annę Izabelę Brzezińską i prof. dr hab. n. med. Irenę Namysłowską.

Założenia pracy, opis i wyniki badań oraz podsumowanie zostały opublikowane w formie artykułu: A. Rajewski, M. Talarczyk-Więckowska, *Poziom intelektu*,

Słowo od autorki

aspiracji i samoakceptacji u chorych z restrykcyjną i bulimiczną postacią jadłowstrętu psychicznego, „Psychiatria Polska” 1996, t. 30, nr 5, s. 811-820.

Małgorzata Talarczyk

*Mojemu Promotorowi,
Panu Profesorowi Andrzejowi Rajewskiemu,
dziękuję za cenne uwagi i życzliwą pomoc
w trakcie pisania pracy*

Małgorzata Talarczyk-Więckowska

Poświęcam tę pracę moim Rodzicom

Spis treści

Rekomendacja	5
Słowo od autorki	7
Objaśnienia skrótów stosowanych w pracy	13
I. Wstęp	15
II. Problem w świetle literatury	17
1. Jadłowstręt psychiczny	17
2. Inteligencja w jadłowstręcie psychicznym	20
3. Potrzeba osiągnięć w jadłowstręcie psychicznym	22
4. Poziom samoakceptacji	24
III. Cel pracy	27
IV. Założenia	29
V. Materiał i metody	31
1. Osoby badane	31
Grupa kontrolna	31
2. Metody badań	32
2.1. Ustrukturalizowana rozmowa kliniczna	32
2.2. Skala Inteligencji Wechslera dla dzieci – WISC oraz Skala Inteligencji Wechsler-Bellevue dla Młodzieży i Dorosłych	33
2.3. Test Apercepcji Tematycznej (TAT)	34
2.4. Test Zdań Niedokończonych (TZN)	35
2.5. Skala Samoakceptacji SQ	36
3. Metody statystyczne	37
VI. Wyniki badań	39
1. Ocena badania klinicznego	39
1.1. Rodzina	39

1.2. Wykształcenie	39
1.3. Czas poświęcany na naukę (przeciętna liczba godzin w ciągu dnia)	40
1.4. Potrzeba osiągnięć	40
2. Analiza Skali Inteligencji Wechslera	41
3. Analiza Testu Apercepcji Tematycznej (TAT)	45
4. Analiza Testu Zdań Niedokończonych (TZN).....	55
5. Analiza Skali Samoakceptacji SQ.....	60
VII. Omówienie wyników badań	65
1. Rozwój intelektualny	65
2. Wyniki badania potrzeby osiągnięć	67
3. Wyniki badania poziomu samoakceptacji	72
VIII. Wnioski	75
Piśmiennictwo	77
Streszczenie	85

Objaśnienia skrótów stosowanych w pracy

AN	– grupa badana z jadłowstrętem psychicznym
ANr	– grupa badana z restrykcyjną postacią jadłowstrętu psychicznego
ANb	– grupa badana z bulimiczną postacią jadłowstrętu psychicznego
K	– grupa kontrolna
nAN	– liczba osób w grupie z jadłowstrętem psychicznym
nK	– liczba osób w grupie kontrolnej
SD	– odchylenie standardowe
p	– poziom istotności
df	– stopnie swobody
II (IQ)	– iloraz inteligencji w skali pełnej
IIS	– iloraz inteligencji w skali słownej
IIB	– iloraz inteligencji w skali bezsłownej
WDM	– wiadomości
ROZ	– rozumowanie
ART	– arytmetyka
PWT	– powtarzanie cyfr
PDB	– podobieństwa
PORZ	– porządkowanie obrazków
BRKI	– braki na obrazkach
UKLD	– układanki
KLCK	– klocki
SYMB	– symbole cyfr
TAT	– Test Apercepcji Tematycznej
TZN	– Test Zdań Niedokończonych
P	– potrzeba
N	– nacisk

I. Wstęp

Jadłowstręt psychiczny jest chorobą, której w ostatnim czasie towarzyszy coraz większe zainteresowanie. Termin *anorexia nervosa* pojawił się w literaturze medycznej sto lat temu, jednak niektóre symptomy tej choroby opisywane są od wieków (94, 99, 100).

Wiele wskazuje na to, że na anoreksję cierpiały Joanna d'Arc oraz św. Katarzyna ze Sieny. W XVII i XVIII w. niektórzy lekarze zaczęli używać w przypadku głodzenia się przez kobiety terminu *anorexia mirabilis*, sugerującego nadprzyrodzoną przyczynę utraty łaknienia (1, 38, 94).

W 1686 r. Richard Morton w *Traktacie o jedzeniu* opisał kilka przypadków, u których nastąpiło wyniszczenie spowodowane odmową przyjmowania pokarmów. W XIX w. określenie „poszczące dziewczęta” (ang. *fasting girls*) znajdowało się w europejskich i amerykańskich leksykonach, oznaczając dziewczęta odmawiające przyjmowania pokarmów.

Przypadki opisywane w przeszłości, jak i obecnie, spełniały te same kryteria, mimo że warunki społeczno-kulturowe na przestrzeni wieków ulegały zmianom (40, 94).

Na początku XX w. panował pogląd, że anoreksja jest poważnym schorzeniem o podłożu psychologicznym.

Obserwowany w ostatnich latach wzrost liczby zachorowań na jadłowstręt psychiczny jest powodem licznych badań i analiz usiłujących wyjaśnić przyczyny tego zjawiska (88). Większość autorów jest zgodna, że etiopatogeneza jadłowstrętu psychicznego jest wieloczynnikowa. O wystąpieniu choroby mogą decydować zarówno czynniki biologiczne (neurohormonalne i genetyczne) (1, 8, 10, 34, 73, 95), jak i psychologiczne, w których znaczącą rolę odgrywają czynniki osobowościowe i rodzinne (6, 12, 19, 22, 34, 46, 50, 59) oraz społeczno-kulturowe (5, 28, 55, 60, 61, 81).

I. Wstęp

Badania nad cechami osobowości chorych na *anorexia nervosa* prowadzone w latach 70. i 80. podkreślały, że chorzy ci mają stosunkowo wysoki poziom rozwoju intelektualnego ze współistniejącymi cechami neurotycznymi osobowości, głównie o cechach obsesyjno-kompulsywnych (6, 34, 78, 87).

Obserwacje prowadzone w Klinice Psychiatrii Dzieci i Młodzieży AM w Poznaniu nie zawsze potwierdzały ten pogląd. Wśród naszych pacjentów z *anorexia nervosa* było bowiem wiele chorych z przeciętnym poziomem rozwoju intelektualnego, natomiast niemal zawsze pacjenci prezentowali wysoki poziom wymagań wobec siebie i wysoki poziom aspiracji (90, 91). Obserwacje te stały się inspiracją do przeprowadzenia zaplanowanych badań umożliwiających ocenę rozwoju intelektualnego, potrzeby osiągnięć i poziomu samoakceptacji pacjentek z jadłowstrętem psychicznym.



Dr Małgorzata Talarczyk jest specjalistą psychologii klinicznej, certyfikowanym psychoterapeutą – posiada Certyfikat Psychoterapeuty Sekcji Naukowej Psychoterapii i Sekcji Naukowej Terapii Rodzin Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego oraz Certyfikat w Zakresie Terapii Systemowej, dający kwalifikacje do samodzielnego prowadzenia terapii systemowej: indywidualnej, par, rodzinnej i grupowej – nadany przez Międzynarodowe Towarzystwo Terapii Systemowej INST (Niemcy – Heidelberg) oraz Saarlandzkie Towarzystwo Terapii Systemowej SGST. Ma także Certyfikat Konsultanta w Zakresie Psychologii Klinicznej Dziecka – nadany przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne. Od 1988 roku związana jest z Kliniką Psychiatrii Dzieci i Młodzieży Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Posiada doświadczenie kliniczne w zakresie diagnozy psychologicznej oraz psychoterapii: indywidualnej, grupowej i rodzinnej – dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych. Wykłada na konferencjach, kursach oraz szkoleniach. Jest kierownikiem specjalizacji oraz opiekunem merytorycznym specjalizujących się psychologów i psychoterapeutów.

Założyła i prowadzi prywatne Ambulatorium Terapii Zaburzeń Odżywiania, specjalizujące się w terapii anoreksji, bulimii, kompulsywnego objadania się, nadwagi i otyłości. Jest autorką licznych artykułów publikowanych w czasopismach naukowych, a także książek: *Bulimia – przepisy, paradoksy i zakłęcia* (2010), *Anorexia nervosa – w sieci pułapek* (2019), *Trzy światy. Z perspektywy psychoterapeuty* (2021) oraz książek poetyckich *Spizarnia* (2021) i *Psyche* (2022). Oddawaną do rąk Czytelnika pracę doktorską poświęconą anoreksji obroniła w 1998 roku.

